

Հասնի, ի Գուգարաց (Մ. խոր. 265.)
Հայերէն չառ (1. հառ. 2. պապ.) բառէ եւ
-ուի մասնկէ:

Չառի. իշխան Սիւնեաց (Օրպ. Ա. 252,
279 եւն. Բ. 15) Հայերէն չառ (թռնոց) բառէ
եւ -ի մասնկէ:

Չառի. (սեռ. Չառի) կին Հայեկայ Մա-
միկոնեայ (Փարպ. 335.) յառ (հառիթ) բառէ
եւ -ի մասնկէ:

Մառի. աշակերտ Գնդայ (Բուզ. 272.)
Մառի պարսկերէնէ փոխառեալ բառ մըն է:

Մառի. նահապետ Սահառուեաց (Բուզ. 104.)
գտնարաւ կայ ունի Հայերէն մառի (moschus) = պարսկ. musk բառին հետ:

Մառի. սարկաւագապետ մը (Բուզ. 118.)
Հայերէն մառի (մառացի) բառէն: (Վերջին
ժամանակաց մէջ կը գտնենք Մառի սխալմամբ
գրուած փխ. Մառի = Mauricius, ճմմա. Թովմ.
85 Մառի = Սեր. 47 Մառի:)

Մառի. երէց մը, (Վարք Ներսէսի, տպ.
Վենետ. 1853, Ժ. դարէն, էջ 51) = Մառի-
նի ի գեղէն Գովուրք ի Տարուն. (Բուզ. 123,
միւսնայն անձը.) Մառի ի քարասնիքէ (Ստեփ.
Օրպ. Ա. 261.) Հայերէն մառի (մառի) = մառի-
բառէ եւ -ի մասնկէ:

Յառի. 1. որդի Վրթանիսի, թոռն Գրի-
գորի Լուսաւորի (Բուզ. 10, սեռ. Յառի-
էջ 32.) 2 ի սերնդէն եպիսկոպոսին Վրթանիսի
Մանազկերտու (Բուզ. 226.) Հայերէն յառ բա-
ռէն եւ -ի մասնկէ:

Ուռի. ի տանէն Գիմարսեանց (Փարպ. 441.)

Չառի (Չառի.) կաթողիկոս, յաջորդ
Ներսէսի (Բուզ. 123. Վարք Ներս. 66. Վար-
դան 48.) Հայերէն չառ (= ոչ) եւ չառի (= ու-
նեցող) բառերէն, ուստի «աղքատ, խմաւոր» (")

Պառի. Վրթանիսի մը (Եղիշէ 150, Փարպ.
256.) Վառանի. (Բուզ. 72. Մ. խոր. 242.)
Գնունի (Վարք Ներս. 15.) Հայերէն Պառի-
է «նծայ»:

Սառի (եւ Սեփ.) իշխան Բարմի (Վարք Ներս.
25.) Հայերէն Սառի բառէ է: — Շատ տարա-
կուսական է:

Սեռի. իշխան Սեռեւացեաց (Փարպ. 388,
389.) նախահառ. Սեռուրեաց (Վարդան 81,
ճմմա. Brosset, Collection I, 232 Դն.) -եռի-
նաղական է -եռի բառին:

Տեռի. եպիսկոպոս Բասենու (Բուզ. 270,
սեռ. Տեռի.) Հայերէն տեռ եւ -ի մասնկէ կազ-
մուած ("): (Նշանակութեան կողմանէ համեմա-

տեռու է սա անուանք՝ Δόμνος, Իգ. Δόμνα, Κύριος
եւն.)

Տեռի. քահանայ մը, որդի Մովսիսկան ի
Ջարխատէ Վանանդայ (Մ. խոր. 266.) տեռ եւ
-ուի բառերէ կազմուած:

Տեռի. ի խորանից, օգնականն Մառի (Վորիւն 14) կրնար Հայերէն տեռի բառն
ըլլալ:

Նայ վերջաւորող ուրիշ անուանք են՝
Ռառայ, Թագաւոր Աղուանից (Բուզ. 193,
ուստի անշուշտ չէ Հայերէն, Թէեւ Հայերէնի
մէջ կրնար անունս առնու այն նշանակել.) Նառայ
(Մ. խոր. 43, ուստի Հայ նախաժամանակէն,
որմէ առնուած է անշուշտ նորագոյն ժամանա-
կին Նառայ անունն գործածութիւնը) կրնայ
նշանակել Նառայ = Neumaon, Νεαμόνος.
Ջառայ (Մ. խոր. 43, նմանապէս նախաժամա-
կէն) կրնայ մեկնուիլ Նառայի — Ամեն ալ
անուպահով:

Տեռ սկզբաւորութեամբ ուրիշ անունները
միմե են. Տեռի եւ Տեռի վերջ յիշեցնիք. Տեռ-
նա (սարկաւագն Ներսէսի, Բուզ. 91) կրնար
պարսկերէնով մեկնուիլ՝ Տեռն առնուած Նառայի
բայց ան առնել պէտք էինք Տեռնա (ճմմա.
Տեռայ) ձեռն սպասել: Հայոց արքայի Տեռն
անունը (Բուզ. 11) անշուշտ՝ Հայկական միւս
արքայանունաց պէս՝ արշակունեան-գարսկական
ծագումն ունենալու է. չենք կրնար զայս Տեռ
անունէն յառաջ բերել, լիան զի այն առնել
Տեռն Նշուելու էր: Նորագոյն անուանքն որ Տեռ-
ի սկսին, քրիստոնէական ծագումն ունին. այս
պէս Տեռնա (տեռնա) որ ունի շուրջ Տեռն
Յիսուսի քրիստոսի.) Տեռնա (տեռնա թ
Տեռնա.) ճմմա. խաչապաշտ, Սառնապաշտ:

Ուռ ճան տակաւին միայն երկրորդական
անուններ, որ հնագոյն՝ մեծաւ մասամբ փոխա-
ռեալ անուններէ կազմուած են Հայկական -ի
եւ -ուի մասնկիներով:

1. Ի մասնկամբ (նաղականք)

Խառի. իշխան մը (Ստեփ. Օրպ. Բ. 79)
պարսկ. Խառի մանունն:

Մառի. Հայոց Տիրուկի (Մ. խոր. 266,
սեռ. Մառի.) Ս. Գրոց Մառի անունէն:

1 Առ այս՝ զի զի անուն Մառայ (Փարպ. 203),
զոր չենք կրնար տարաւ այլ վերլուծել, այլ զի նշանակէ
նառն «անձն»:

2 Տեռ (Tir) դից ճմմա. Nüldöke, Pers.
Stud. I, 33 Բ.

3 Պարսկերէն -ի (իկ) մասնկա. կազմուած է ան-
շուշտ Ջառնի (իշխան Մառայ, Ստեփ. Մառ. 178, Նառ-
իս ու քրիստոնէական է նորագոյն. Նառիսի (քրիստոնէ-
գոյն գեղան):

Հռչակի. իշխանուհի Աղուանից (Մ. Կաղ. Ե, 152) Ս. Գրոց Հռչակ անունէն = *Σουδοννα* (Ղուկ. Ը, 3.) Ագաթ. 142. իշխանուհի մը (ղեւնդ երեջ տպ. Գարիզ 1857, Ը գարէն, էջ 46, Ստեփ. Օրպ. Ե. 230, 235, 236, 281 եւն.) իշխանուհի Սիւնեաց, կին Աշոտայ, Սթորի. ասպետ մը (Սեբ. 66.) հայերէն Սթոր անունէն:

Վահակի կամ Վահան,՝ կաթողիկոս (Կիր. 49.)

Վարդի. իշխան Մոկաց, որ կը կոչուի Աբիլ (Սեբ. 109.) առաջինը Վարդ անունէն, վերջինս — քառէն (ուստի՝ փոքր վարդ եւ աշխի՝)

Միւսնոյն ի՞նչ մասնիկը կրնայ գտնուած ըլլալ հետեւեալ մօթն անուանց մէջ՝ Բաբէի (սեռ. Բաբէ) Սիւնի (Բուզ. 250, 253, Գարպ. 159, Մ. Կաղ. Ե, 211, Ստեփ. Օրպ. Ե, 77 եւն.) հմմտ. Բաբէն (Բաբէն) եւ Բաբոց (Գարպ. եւն.) Բաբ անունը կը յիշէ միայն խորենացի (նախաժամանակի՝ մէջ.) Գաբիլ Մամիկոնեան (Սեբ. 56) Գաբիլ Գիմաքեան (եղ. 77.) Աբեղեան (Գարպ. 126.) Գերաբիլ, Գերաբիլ (Յովհ. Կաթ.՝, Թովմ. Արծր., Ստեփ. Օրպ. Ե. 279) մականուն Գրիգորի, որդւոյ Աշոտայ (սեռ Թովմ. 280 «Գրիգոր, անուանեալն Գերաբիլ, որ թարգմանի՝ ուխտիք խնդրեալ ի տեսնակ,») Կառնիլ աբեղայ (Արիստ. Լատարի. տպ. Վենետ. 1844 ժԱ գարէն, էջ 101.) Հայրիլ ոմն (Գարպ. 595.) Նաբիլի՝, հարձ բակրոյ (Մ. Խոր. 141.) Հռչակ, դուստր Վարդայ՝ ի սերնդնէն Միհրանայ ի Գարգամանց (Մ. Կաղ. Ե, 288.) Հերաբիլ, հայր Առապայ (Ստեփ. Օրպ. Ե. 261. պարսկերէն կը հնչէ.) 2-րդի Պեմպակրոս, զոր Կոստանդին կայսր հզոր բանակաւ կարնոյ կողմերը խաւրեց յամի 949 (Ստեփ. Ասող. 166) յունարէն Τζιμισκης, բիւզանդական կայսր (969—976.) Քառիլ, զարի իշխան մը (Յովհ. Մամիկ. 57, Ստեփ. Ասող. 180.) Սաբիլի (սեռ. Սաբիլի) կամ Սթորիլի. ալան իշխանուհի մը (Մ. Խոր. 126, 128, Թովմ. 52.) Սաբիլ, նահապետ Հարիմորոյ (Բուզ. 104), նահապետ Գաբելեանց (Վարդ Ներսէսի, 52.) Վեհիլ (Մ. Կաղ. Ե, 221.)

1 Հմմտ. Վարդան, որ նաեւ Վարդանի կը կոչուի (Կիր. 14.)

2 Վեհիլ իբր անվան անուն գործածուած տես Nöldcke, WZKM, VI, 813.

3 Կան. Երանան Գիւղիլ (Գարպ. 443.)

4 Համառոտաւ Կարպ. Ննչ (փափկութիւնը), ուստի ռնշու (փափկութիւն), ռնշու (հազարական, փափկացեալ, քիչորս.)

5 Գառնիլ եման Կարպիլեան Վեհ. * Վիշ. Համառ. անունը անուններէն:

Վեհիլ որդի Պապայ, որդւոյ Բուսկան (Բուզ. 48, 49.)

2; — — — — — (— — — — — ձեւէն) մասնկամբ, որ իգական անուններ՝ կը կազմէ:

Խաբաբանի, քոյր Անահայ, կին Թագաւորին Տիրանայ, մայր Բակորայ, որուն քոյրն Աւիլի (Վարդանայ քով՝ Սաբիլի) կը կուչուէր, (Չնչ, 22, Վարդան 37.) պարսկ. Խաբաբ անունէն:

Համաղաղանի Մամիկոնեան, քոյր Համաղաղանի (ուստի դուստր Համաղաղայ), կին Ռշտունց Գարեգինի (Բուզ. 178, 242, 243) Համաղաղ անունէն, որ պարսկերէն կը հնչէ:

Համաբոսանի (՝) դուստր իշխանին Բարգեւնայ (Ստեփ. Օրպ. Ե, 275.)

Սթորաբիլ եւ Սթորաբիլ, դուստր Սմաւայ (Մ. Խոր. 115.) Սթորաբիլ (Թովմ. Արծր. 46) Սթոր անունէն:

Տաբաբանի, Արծրունեան, կին Մամիկոնեանց Վահանայ (պսպէս), մայր Սամուէլի (Թովմ. 68.) Տաբա անունէն (որ անուամբ Արծրունի մը կը յիշէ եղ. 150 եւ Գարպ. 256.)

Տիգրանի, քոյր Տիգրանայ (Մ. Խոր. 50. Թովմ. 38.)

Ջարանի, կին Տիգրանայ (Մ. Խոր. 55, ուստի նախաժամանակէն):

Այս կարգին՝ կը վերաբերի՝ մասնական կողմանէ՝ Թաբանի, կին մը Ստի աշխարհէն Բագանց գեղէն (Մ. Կաղ. Ե, 196—198.):

Ի վերջոյ յառաջ բերենք նաեւ քանի մ'անուններ, որոնք միայն Մ. Խորենացւոյ քով կը գտնուին Հայոց նախապատմական ժամանակին համար, ուստի եւ բաւական երաշխաւորութիւն չկայ թէ արդեանք բիրեն անուն կը գործածուէին: Ասոնք յաճախ — ի մասնակամ կը վերջաւորին, որ անշուշտ հոս ալ նուազական կը լինէ:

Հայի, նախահայ Հայոց (էջ 12 եւն.), Ս. Գրոց մէջ — աստեղատունն Որիոն: Փառնի,՝ Տառի (էջ 28), Գառնիլ (էջ 29, Գառնիլ, Վառնի (էջ 29), Արթուր (էջ 42), Հառնալ, Վառնալ (էջ 42), Հայիլ (Հայիլ), Արթուր (արդ), Գառնիլ, Գառնիլ

1 Իգականաց համար կը յորինուին անունը — անշուշտ եւ քառերի՝ միւս քան թեման ինչ մը վերաբերի:

2 Հմմտ. պարսկ. Kārdān (Hō rā, Sassan. Siegelat. p. 38) Xurjān (ZDMG, XLIV, 661.)

3 Որդաբանի առ Թովմ. (էջ 92) գրուած է Գիւ. Որդաբան, որ պարսկէ մըն էր. Գառնոր արջային Որդայի Բ (Բուզ. 160, 179. Մ. Խոր. 223.)

4 Հմմտ. թեման արջային, Իսրայիլ, քոյր սա բուն ի գործածութեան եղալ անունը մէջ Xorox կը հնչուի:

5 Հմմտ. Արծնաց (Քանդոպի), Արշա. Ե, 7, 12) սանիւր. arshaka (փոքրիկ):

6 Գառն Մարգարեանի մը կը յիշէ Չառնեան (Բ, 837.)

(էջ 43), Պերթ, Աբբաս (Համառոտագրութիւն), Բաբել, Լոյ, Յոսի (Հոյ), Կոյուք, Սիւրբի (էջ 44), Պերթ (շրջանակ), Պերթ (շրջանակ), Կոստ (էջ 47), Բերթ (էջ 59) Գերթ (էջ 59), Գերթ (էջ 123 եւն եւն):

Այս անուանքն ալ, եթէ ընդհանրապէս հարազատ են, միեւնոյն տեսակի կը վերաբերին անոնց հետ՝ որոնց վրայ վերել խոսեցանք:

Ըստ այսմ մեր հետազոտութենէն իբրեւ եղբայրացութիւն յառաջ կու գայ հետեւեալը: Թեւեւ պահած էր հայերէնն ալ յատուկ անուանք բարդեւտ յատկութիւնն այն չափով, զոր ունէին օրինակի համար հին երաներէնն կամ յունարէնն կամ գերմաներէնն: Թեւեւ չայոց աշխարհի աշխարհագրական անուանց մէջ կը գտնուին բազմաթիւ հին բարդութիւնք, սակայն լուծն մարդկան յատուկ անուանց մէջ եւ ոչ հաստ մ'ապահով օրինակ կը գտնենք, որ ըստ հնդեւրոպական եղանակի բարդութեան լինուն մ'ըլլայ (ինչպէս յուն. "Ιππο-արχος, գերմ. Wolfgang, զենդ. Karesāpa = սանսկր. Kṛācva "վիտախի") Ուստի եւ ոչ հաւանական է թէ այն սակաւաթիւ պարզ անուանքն, ջորչափ բնիկ հայերէն են, փաղաքական անուանք ըլլան իրանուներէն կրճատեալ (ինչպէս յուն. "Ιππος, "Ιππας, գերմ. Wolf, սանսկր. Kṛā.) այլ անշուշտ ի սկզբանէ հետեւապարզ մականուանք կամ յորդորմունք եղած են: Ինչպիսի են յունարէն Kάρος (= վարազ), "Ικτινος (ուրուր), "Ατταγός (սալամբ), Δίοναξ (եղեգն), Σαρδόνιος, "Ασθίρ եւն եւն (տես Fick, Griech. Personennamen, p. VI): Ասոր ապացոյց է այս կարգի անուանց մեծագոյն մասին նշանակութիւնը. (Համառ. Արտոյտ, Եջնիկ, Խոնկորուկ, Մըրենիկ եւն.) եւ նաեւ այն պարագան, որ ասոնց ոմանք ապահովակէ՝ եւ այլք հաւանականաբար՝ մականուն են միայն յիշատակեալ կամ անյիշատակ թողուած լուծն յատուկ անուանք: Սակայն ի հարկէ պէտք ենք տեղի տալ այն մասին թէ պարզ (մարմնական) բնիկ հայ անուանց մէջ նախնական փաղաքական անուանք մնացորդներ կրնան գտնուիլ: Սակայն յընդհանուրն առեալ՝ յատուկ անուանք կազմելու հնդեւրոպական կերպը չէ պահուած հայերէնին մէջ, այլ կորուսած է, ինչպէս լատներէնին եւ լիթուաներէնին մէջ:

Հին լիւանուանք եւ փաղաքականք տեղի տուին օտար — նախ պարսկական, յետոյ քրիստոնէական — անուանք, որոնցմէ կազմուեցան սակաւաթիւ նոր անուանք հայկական մասնիկներով: Այս սակաւաթիւ բնիկ հայ անուանք որ կը գտնուին, են՝ կամ գտնէ ի սկզբան անդ էին՝ լոկ մականունն կամ յորըրընք:

Այս նախադասութեանց դէմ՝ կարելի չէ յառաջ բերել այն պարագան թէ աշխարհաբար հայերէնը կրկին ստացեր է լիւանու կազմելու յատկութիւնը, ինչպէս Առաքելաբար (որդի Աղբայրական ըստ Brossetի = Աղբայրի, Կիրակոս, 91) Խաչապար (Կիր. 106, 108) եւն եւն: Առաքելաբար գրաբարի մէջ պարզ կոչական մըն է՝ "տուեալ յատուկոյ" նշանակութեամբ, եւ միայն ուշ ժամանակաւ իբրեւ յատուկ անուն յերեւան կ'ելլէ (ըստ Յեծոտոս, Յեծոտոս անուանց): Քրիստոնէութեան ձեռքք մուծուած այս անուանք, ըլլան մի կամ երկու արմատով, կապ չունին հին հայերէնի անուանց հետ, ուստի հոս ասոնց վրայ չենք խօսիր: Այլոց կը թողու՞մ խօսիլ նոր լեզուի մնացեալ անուանց վրայ:

Հ. ՀԱՅԳԵՄԵՆ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ԿԱՐԿԱՆԻ ԿԱՐԿԱՆԻ ԿԱՐԿԱՆԻ

Գ.

Իսթուրի նախկին նահանգապետ Կոստանով զօրապետն որ իբրեւ Արտահանի զօրաբաժնի հրամանատար գրաւած էր զԱրդուին եւ շրջակայքը, եւ որուն ի մասոյ ծանօթ էր Գեր. Չաքարեանի գործունէութիւնը, 2 Մայիս 1881 (թիւ 1418) թղթով հետեւեալը կը գրէր եպիսկոպոսին:

"Իմ երեք տարուայ կառավարութեանս միջոցին այս կողման վրայ, ինչպէս եւ այժմեան Բաթումի նահանգին՝ կայսրութեան հետ միանալու յառաջ, Արդուինը գրաւման ժամանակ, անընդմիջական յարաբերութեան մէջ մտնելով Արդուինը քառաւոր քրիստոնէոյ բնակ-

1 Նոյնը կ'որոշէ վաղապար Գից անուն նկատմամբ (Արդու. 623) որ պարզապէս "Հիւրենկալ" ասպնիկան կը նշանակէ = ξένιος, ξενόδοχος.

2 Հմմտ. Միլիթ (միւրթարութիւն, միւրթարութիւն) Միլիթ. Կարպի (պարպիւրէն). յառաջընթաց, այսինքն Եպիսկոպոսի Միլիթ. 81-րդ-թիւ (վարդան, 73) մարտարմէ:

3 Օրինակի համար՝ Զ-Ի-Ի-Ի. Զ-Ի-Ի-Ի (լուկ բաւեւ) եւն:

1 Կարպիւրէն փոխառեալ ըստ մըն է:

2 Հմմտ. մեր Եպիսկոպոս, Եպիսկոպոս, Գերթի: Հին հնդկական քաղաքականութիւն լին ընդ անուանք եւ յորընթաց մըն, ինչպէս յետոյ օրինակի համար վարդան գրելով (էջ 140). "Միլիթար, մականուն" Գիւր. Գանձակեցի, (պարպիւր քաղաք. մարտարմէ):